



عوامل مؤثر بر سودآوری بانکها در استان‌های ایران با تأکید بر اثر انتقالی رشد اقتصادی: روش داده‌های تابلویی پویای GMM

فاطمه ساعتی چوبر^۱

محمد محبی^۲

سید یعقوب زراعت کیش^۳

ابراهیم نگهداری^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۳

چکیده

با توجه به نقش مهم صنعت بانکداری در توسعه اقتصادی از یک سو و اهمیت سودآوری بانکها به عنوان ضرورتی برای موفقیت بانکداری از سوی دیگر، این مطالعه در تلاش است تا به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانکها در استان‌های ایران با تأکید بر اثر انتقالی رشد اقتصادی در دوره ۱۳۹۷-۱۳۸۵ با به کارگیری روش داده‌های تابلویی پویا (GMM) بپردازد. نتایج این مطالعه نشان می‌دهند که سیاست پولی و رشد اقتصادی تأثیر مثبت و نرخ تورم و مطالبات معوق اثر منفی بر سودآوری بانکها دارند. به علاوه، رشد اقتصادی تأثیر مثبتی بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانکها دارد. به این مفهوم که در شرایط رشد اقتصادی بالاتر، اثر سیاست پولی بر سودآوری بانکها بیشتر از شرایط رشد اقتصادی پایین‌تر است. اما تأثیر حجم تسهیلات اعطایی بر سودآوری بانکها ناچیز و قابل صرف نظر است. با توجه به نتایج، پیشنهاد می‌شود سیاست‌گزاران در پی افزایش رشد اقتصادی و کاهش نرخ تورم بوده و بانکها نیز به جای افزایش تسهیلات به بررسی دقیق‌تر وضعیت اعتباری وام‌گیرندگان و در نتیجه کاهش ریسک اعتباری خود بپردازند.

واژه‌های کلیدی: بانکداری، سودآوری بانکها، روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM)، اقتصاد ایران

طبقه بندی JEL: G21، C23، E52.

۱ گروه اقتصاد، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران f.saati1362@gmail.com

۲ گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران (نویسنده مسئول) mohebimh@yahoo.com

۳ گروه اقتصاد، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران drzeraatkish@gmail.com

۴ گروه اقتصاد، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران ebrahim.negahdari@gmail.com

۱- مقدمه

در دهه های اخیر رشد و توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه اهمیت بسیاری پیدا کرده است. برای رسیدن به رشد اقتصادی، وجود حوزه تأمین مالی مناسب برای سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصادی ضروری است. چرا که سازمان‌های تأمین مالی با جمع‌آوری منابع و وجوه کوچک و تبدیل آنها به مبالغ کلان جهت سرمایه‌گذاری‌های بزرگ، رشد اقتصادی کشورها را آسان‌تر نمایند. در این میان بانک‌ها یکی از ابزارهای لازم و مؤثر برای توسعه اقتصادی و نبض فعالیت‌های مالی هستند که وضعیت آن‌ها می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر سایر بخش‌های اقتصاد یک جامعه داشته باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵). اهمیت سلامت سیستم بانکداری و عملکرد صحیح نظام بانکی در بحران مالی جهانی سال ۲۰۰۷ و ورشکستگی بانک‌های معروف در نتیجه از دست دادن اعتماد مردم، آشکارتر شد (کوشال و پاتاک^۱، ۲۰۱۰). نقش بانک‌ها در کشورهای در حال توسعه که وام‌ها مهمترین منبع تأمین مالی خارجی برای کسب و کارها هستند، حیاتی‌تر است. بنابراین همواره یکی از نگرانی‌های سیاست‌گذاران و اقتصاددانان، سلامت سیستم بانکی بوده است (چولاکو و علیو^۲، ۲۰۲۱). در این میان، سودآوری بانک‌ها یک متغیر مهم در تعیین نحوه عملکرد بانک به شمار می‌رود. چرا که سود، پیش نیاز هر موسسه بانکی ارزان‌ترین منبع سرمایه است. علاوه بر این، اگر بخش بانکی سودآور باشد، قدرت مقاومت در برابر شوک‌های منفی را دارد. بر این اساس مطالعه عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها حائز اهمیت فراوانی می‌باشد. این مطالعه زمانی اهمیت بیشتری می‌یابد که بدانیم شاخص‌های سودآوری بانک‌ها در ایران در مقایسه با سال‌های قبل (اواخر دهه ۸۰) و نیز در مقایسه با حداقل‌های موجود در سطح بین‌المللی در وضعیت نامطلوبی قرار دارد. بدتر شدن وضعیت این شاخص‌ها در سال‌های اخیر، ثبات و پایداری سود صنعت بانکداری را متزلزل کرده است. (رحیمی و هراتی، ۱۳۹۹). بر این اساس، مطالعه حاضر در تلاش است تا با بکارگیری روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) به بررسی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها در استان‌های ایران با تأکید بر اثر انتقالی رشد اقتصادی در دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۷ بپردازد. سازماندهی مقاله اینگونه است که بعد از مقدمه مروری بر ادبیات نظری و تجربی انجام می‌شود. سپس روش تحقیق توضیح داده شده و بعد از آن تخمین و تفسیر نتایج تبیین می‌گردد. در نهایت، خلاصه و نتیجه مطالعه بیان خواهد شد.

چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

سودآوری به مفهوم توانایی شرکت در کسب سود اشاره دارد و در واقع حاصل همه برنامه‌ها و تصمیمات مالی شرکت است. امروزه همه شرکت‌ها برای باقی ماندن در فضای رقابتی بازار، در پی حدکثرسازی ارزش شرکت هستند و رشد سود یکی از راه‌های افزایش ارزش شرکت است. (مهران‌پور و همکاران، ۱۳۹۶) بانک‌ها نیز به عنوان مؤسسات انتفاعی از این قضیه مستثنی نیستند. بر اساس مباحث مطرح شده توسط آنتونیو تروچیلو پونز^۳ (۲۰۱۳)

^۱ Kaushal and Pathak^۲ Çollaku and Aliu^۳ Antonio Trujillo-Ponse

عوامل مؤثر بر سودآوری بانک به دو گروه عمده تقسیم می‌شوند: دسته اول عوامل سودآوری مختص هر بانک (عوامل درونی) هستند و نتیجه مستقیم تصمیمات مالی مدیران بانک‌ها می‌باشند. این معیارها شامل ساختار دارایی‌ها، کیفیت دارایی‌ها، سرمایه، بدهی و عواملی از این قبیل هستند. گروه دوم، عوامل بیرونی هستند که شامل عوامل مؤثر بر سودآوری مربوط به ساختار صنعت و محیط کلان اقتصادی هستند. این عوامل عبارتند از نرخ تورم، رشد اقتصادی و عواملی از این قبیل که برای همه بانک‌ها یکسان هستند. نظریه‌های متفاوتی در رابط با عوامل مؤثر بر سودآوری شرکت‌ها و بانک‌ها وجود دارد. به عنوان مثال لوین^۱ (۱۹۹۷) بیان کرده است که رابطه بین سیستم مالی و رشد اقتصادی مثبت و معنی‌دار است. بنابراین بررسی اثر سیکل‌های تجاری و رشد اقتصادی بر فعالیت بانک‌ها مهم و قابل تأمل است. چرا که در دوران رونق اقتصادی تولید و درآمد افزایش یافته و باعث افزایش پس‌انداز افراد می‌شود و در نتیجه سپرده‌گذاری در بانک‌ها و قدرت وام‌دهی و سودآوری بانک‌ها افزایش می‌یابد. اما در دوران رکود حجم فعالیت بانک‌ها به دلیل کاهش تولید و درآمد، کاهش می‌یابد. از سوی دیگر شرکت‌ها و افراد قادر به بازپرداخت وام‌ها خود نیستند و بنابراین مطالبات معوق بانکی افزایش می‌یابد. این امر منجر به کاهش سودآوری بانک‌ها خواهد شد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۷). همچنین در رابطه با تأثیر نرخ تورم، فیشر در کتاب خود با پیش کشیدن بحث انتظارات تورمی تبیین می‌کند که نرخ تورم و نرخ تورم انتظاری در بلندمدت برابرند و در نتیجه نرخ بهره اسمی به میزان نرخ تورم افزایش می‌یابد. تانزی نیز معتقد است که علاوه بر نرخ بهره سیکل‌های تجاری نیز بر نرخ بهره مؤثرند و بنابراین با فرض ثابت بودن تولید واقعی، نظریه فیشر برقرار است. جان بیتس کلارک^۲ (۱۸۹۵) نیز در بررسی‌های خود به تأثیر نرخ تورم بر نرخ سود اسمی سپرده‌ها اشاره کرده و بیان کرده است که نرخ سود اسمی باید مطابق با نرخ تورم تغییر کند. علاوه بر این بر اساس تئوری‌های اقتصاد کلان، افزایش سطح قیمت‌ها باعث کاهش عرضه حقیقی پول می‌گردد. اثر دیگر تورم کاهش ارزش حقیقی بدهی‌هاست. در این شرایط دریافت وام به صرفه خواهد بود. بنابراین می‌توان گفت تورم از یک سو موجب افزایش نرخ سود سپرده‌ها می‌گردد و در نتیجه افزایش سپرده‌ها و از سوی دیگر باعث کاهش ارزش پول می‌شود و افزایش تقاضای وام می‌گردد. (قربانی و همکاران، ۱۳۹۷) بنابراین تأثیر نرخ تورم بر سود بانک‌ها می‌تواند منفی و یا مثبت باشد. علاوه بر این، نیلی و محمودزاده (۱۳۹۳) اظهار داشته‌اند که مطالبات معوق بانک‌ها یکی از عوامل مهمی است که بر عملکرد بانک‌ها تأثیر می‌گذارد. یکی از اثرات آشکار و اساسی مطالبات معوق این است که از آنجایی که منابع اصلی اعطای وام بانک‌ها، وصولی‌های وام‌ها دوره‌های قبل و سپرده‌ها هستند، افزایش مطالبات وصول نشده باعث کاهش قدرت وام‌دهی و در نتیجه سودآوری بانک‌ها می‌شود. نظریه دیگری که در زمینه ارتباط متغیرهای کلان اقتصادی و عملکرد شرکت وجود دارد نظریه سبد دارایی است که بیانگر این است که سرمایه‌گذار بر اساس عوامل مؤثر، بهترین پورتفولیو را انتخاب می‌کند. با توجه به این که سبد دارایی افراد شامل عناصر مختلفی از جمله پول نقد، سپرده، سهام، اوراق قرضه، ارز، دلار، کالاهای بادوام و غیره است، هر گونه تغییری در بازارهای مربوط به هر کدام از دارایی‌ها می‌تواند قیمت سایر دارایی‌ها از جمله سهام را تغییر دهد. سهام بانک‌ها نیز مانند سهام سایر شرکت‌ها

¹ Levine² John Bates Clark

در معرض این تغییر قرار می‌گیرد و این امر نیز می‌تواند از طریق تأثیر بر دید سرمایه‌گذاران، نقدشوندگی سهام، و عواملی از این قبیل بر عملکرد آن‌ها تأثیر بگذارد. (محمدزاده، ۱۳۹۶)

بر این اساس، با تعدیل نظریه پن و پن^۱ (۲۰۱۴) با استفاده از نظریه بورک^۲ (۱۹۸۶) می‌توان عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها را به دو گروه عوامل درونی و عوامل بیرونی تقسیم‌بندی نمود:

(۱) عوامل درونی: عوامل درونی یا عوامل سطح بانک، به عوامل داخلی بانک‌ها ا اشاره دارد. بر اساس مطالعه میلر و نولاس^۳ (۱۹۹۷) یکی از مهم‌ترین عوامل داخلی که بر سودآوری بانک‌ها مؤثرند مطالبات معوق و وام‌های غیر جاری است. تحقیقات پیشین نشان داده است که دلیل شکست بانک‌ها وام‌های به تأخیر افتاده فزاینده ناشی از شرایط سخت اقتصادی، مدیریت ناکارآمد وام، و درک ناقص شرایط وام و بسیاری موارد دیگر است. علاوه بر این، درآمدهای بهره نیز تأثیر بسزایی بر سودآوری بانک‌ها دارند. از این‌رو حجم وام و تسهیلات پرداختی را می‌توان یکی از عوامل مؤثر بر عملکرد بانک‌ها شمرد.

(۲) عوامل بیرونی: عوامل بیرونی عمدتاً شامل عواملی مانند رشد اقتصادی، سیاست پولی، تورم و چرخه اقتصادی است. برخی از نظریه‌های اقتصاد کلان و سودآوری به عوامل زیر به عنوان تعیین‌کننده‌های سودآوری بانک‌ها اشاره نموده‌اند:

الف) رشد اقتصادی: رشد اقتصادی منجر به افزایش انواع سرمایه‌گذاری شده و از این طریق، تقاضا برای اعتبار بانکی را افزایش می‌دهد. به علاوه، رشد اقتصادی باعث افزایش فعالیت‌های تجاری و درآمد و سود بانک‌ها می‌شود. علاوه بر این، برخی مطالعات همچون آنا^۴ و همکاران (۲۰۱۵) و تامسچیک^۵ (۲۰۱۵) و دولو و همکاران (۱۳۹۶) به تأثیر ادوار تجاری و رشد اقتصادی بر رابطه سایر عوامل مؤثر با سودآوری در بازار سهام نیز اشاره کرده‌اند. می‌توان همین رابطه را در بخش بانکداری نیز متصور شد. یعنی می‌توان تصور کرد که شرایط رشد اقتصادی کشور می‌تواند بر میزان رابطه سیاست پولی با سودآوری بانک‌ها مؤثر باشد. بنابر آنچه ذکر شد، در رابطه با تأثیر ادوار تجاری بر سودآوری بانک‌ها دو نوع دیدگاه وجود دارد. دیدگاه اول اشاره می‌کند که رکود و رونق تجاری و وضعیت رشد اقتصادی مستقیماً بر سودآوری بانک‌ها مؤثر است. (مثل مطالعات آمینو^۶، ۲۰۱۳؛ آدئوسی^۷ و همکاران، ۲۰۱۴) دیدگاه دوم بر این واقعیت اشاره می‌کند که ادوار تجاری بطور غیر مستقیم بر رابطه متغیرهای مستقل با سودآوری اثر می‌گذارد. (همچون مطالعات آنا و همکاران، ۲۰۱۵؛ و تامسچیک، ۲۰۱۵)

ب) سیاست‌های پولی: سیاست‌های پولی به عنوان یکی از انواع سیاست‌های اقتصادی، عبارت است از فرآیندی که بانک مرکزی و یا مقام پولی کشور به کنترل عرضه پول و یا سایر متغیرهای پولی می‌پردازد. این سیاست معمولاً برای دستیابی به مجموعه‌ای از اهداف متمرکز بر رشد و ثبات اقتصادی که شامل مواردی چون تسریع در رشد

^۱ Pan and Pan

^۲ Bourke

^۳ Miller and Noulas

^۴ Anna

^۵ Tomschik

^۶ Aminu

^۷ Adeusi

اقتصادی، ایجاد اشتغال کامل، تثبیت سطح عمومی قیمت‌ها و غیره می‌باشد، به کار گرفته می‌شود. ابزارهای سیاست پولی متغیرها یا فعالیتهایی هستند که مستقیماً توسط مقامات مربوطه برای اثرگذاری بر متغیرهای هدف به کار گرفته شده و قابل کنترل هستند. ابزارهای سیاست پولی به دو بخش عمده ابزارهای مستقیم و ابزارهای غیرمستقیم تقسیم می‌شوند. در اقتصاد ایران عمدتاً سیاست پولی از طریق ابزارهای مستقیم کنترل سود بانکی و تعیین سقف اعتباری و نیز ابزارهای غیرمستقیم مثل نسبت سپرده قانونی، اوراق مشارکت بانک مرکزی و سپرده ویژه بانکها نزد بانک مرکزی اعمال می‌شود. سیاست‌های پولی به دو نوع تقسیم می‌شوند: الف) سیاست پولی انبساطی به معنای سیاست‌هایی که موجب افزایش عرضه پول در اقتصاد می‌شوند و ب) سیاست پولی انقباضی به معنای سیاست‌هایی که موجب کاهش عرضه پول در اقتصاد می‌شوند. (چودری و حسین، ۱۳۸۲) سیاست‌های پولی با کنترل عرضه پول بر سودآوری بانک‌های تجاری تأثیر می‌گذارند. سیاست پولی انبساطی باعث افزایش عرضه پول می‌شود که به طور مستقیم وجوه موجود در بانک‌های تجاری را افزایش می‌دهد و در نتیجه سود بانکی را افزایش می‌دهد. علاوه بر این، افزایش تقاضا برای اوراق قرضه، قیمت آن را افزایش می‌دهد. همانطور که می‌دانیم بین قیمت اوراق و نرخ بهره رابطه معکوس وجود دارد. قیمت بالاتر اوراق قرضه منجر به کاهش نرخ بهره شده و باعث تحریک مصرف و افزایش سرمایه‌گذاری، گسترش مقیاس اعتبار بانک‌های تجاری و در نتیجه افزایش سودآوری بانک‌های تجاری می‌گردد. سیاست پولی مبتنی بر قیمت، مانند نرخ‌های وام‌دهی نیز به درآمد بانک‌های تجاری مربوط می‌شود. بدین صورت که افزایش نرخ بهره تعداد وام‌ها را کاهش می‌دهد و بهره وام را افزایش می‌دهد و در نتیجه منجر به تغییر در سودآوری بانک تجاری می‌شود بنابراین سیاست پولی با کنترل عرضه پول بر سودآوری بانک‌های تجاری تأثیر می‌گذارد. سیاست پولی انبساطی باعث افزایش عرضه پول می‌شود که به طور مستقیم وجوه موجود در بانک‌های تجاری را افزایش می‌دهد و در نتیجه سود بانکی را افزایش می‌دهد.

ج) تورم: تورم درآمد واقعی مصرف‌کنندگان را کاهش می‌دهد و تمایل مصرف‌کنندگان را به سرمایه‌گذاری در سایر محصولات مالی که نرخ بازدهی بالاتری دارند، افزایش می‌دهد. همچنین، تورم بر سیاست مالی و سیاست پولی تأثیر خواهد گذاشت. سیاست مالی محتاطانه و سیاست پولی سختگیرانه باعث کاهش رشد اقتصادی و در نتیجه کاهش سود می‌شود. علاوه بر این، برخی از نظریه‌ها بر این باورند که تأثیر تورم بستگی به این دارد که آیا این تورم طبق انتظار بوده است یا خیر.

رحمانی و همکاران (۱۴۰۲) با بکارگیری روش رگرسیون چندگانه GMM و با استفاده از صورت‌های مالی بانک سرمایه و اطلاعات بانک مرکزی در دوره زمانی ۱۳۹۸-۱۳۹۰ به تبیین اثرات زیان پرداخت وام و هزینه سپرده بر رشد سودآوری بانک پرداخته و دریافته‌اند که زیان پرداخت وام و هزینه سپرده به عنوان عوامل مؤثر بر سودآوری بانک سرمایه مطرح می‌باشند. بطوری که افزایش هر کدام، منجر به کاهش سودآوری بانک سرمایه می‌شود.

حسین زاده و جامی (۱۴۰۱) با جمع‌آوری داده‌های مربوط به ۱۰۵ شعبه بانک ملی استان آذربایجان شرقی در دوره ۱۳۹۵-۱۳۹۰ و تحلیل با استفاده از رگرسیون ساده و رگرسیون چندگانه، به تعیین آثار وصول مطالبات معوق بر سوددهی بانک ملی پرداختند. آنها دریافته‌اند که متغیرهای مؤثر بر سوددهی بانک ملی به ترتیب عبارتند

از: نرخ سود تسهیلات با مقدار تاثیر ۰/۵۷۲، نوع تسهیلات اعطایی با مقدار تاثیر ۰/۰۶۹، نوع طبقه بندی مشتریان با مقدار تاثیر ۰/۰۶۳ و مدت زمان ارائه تسهیلات با مقدار تاثیر ۰/۰۵۳.

شاهرضا و همکاران (۱۴۰۱) با استفاده از آمار ۱۷ بانک تجاری فعال در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۹۹-۱۳۹۴ و با بکارگیری آزمون فریدمن به رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها پرداخته و دریافتند که سرمایه مالی و سرمایه فکری به عنوان عوامل حسابداری، اهمیت بیشتری نسبت به شاخصهای صنعت بانکداری و اقتصاد کلان به عنوان عوامل محیطی داشته‌اند و متغیرهای اندازه بانک، کارایی سرمایه انسانی، تمرکز مالکیت و کارایی مدیریت به ترتیب بیشترین اهمیت و متغیرهای کارایی سرمایه نوآوری، رقابت، تولید ناخالص داخلی و کارایی سرمایه ارتباطی به ترتیب کمترین اهمیت را در سودآوری بانک‌های تجاری داشته‌اند.

رحمانی و همکاران (۱۴۰۰) به تدوین الگوی عوامل مؤثر بر سودآوری صنعت بانکداری بر اساس مدل‌سازی ساختاری-تفسیری در بانک تجارت استان آذربایجان شرقی پرداختند. جامعه آماری این پژوهش مدیران و رؤسای شعب بانک تجارت استان آذربایجان شرقی و خبرگان بودند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که عوامل مؤثر بر سودآوری را می‌توان در قالب دوازده معرف و سه مؤلفه اصلی دسته‌بندی نمود. همچنین نتایج مدل‌سازی ساختاری-تفسیری نشان می‌دهد که برای سودآوری بانک‌های ایرانی، در درجه اول عوامل دولتی دارای اهمیت بوده و پس از آن عوامل اقتصادی و در نهایت ویژگی‌های خاص بانک قرار دارد.

رجائی باغ سیائی و صفائی ایلخچی (۱۴۰۰) با استفاده از داده‌های شانزده بانک عضو بورس اوراق بهادار در دوره ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ و بکارگیری رگرسیون چندمتغیره به بررسی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و صکوک بر سودآوری بانک‌ها پرداخته و دریافتند که رشد تولید ناخالص داخلی و تورم و اندازه بانک تأثیر مثبت و معناداری بر سودآوری داشته، ولی رشد نرخ ارز و کل صکوک مبادله‌شده و اهرم عملیاتی تأثیر منفی و معناداری بر سودآوری دارد.

خادمی و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از الگوی رگرسیون خودبرداری پنل دیتا و با بکارگیری آمار ۱۰ بانک و مؤسسه مالی دولتی و خصوصی در سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۹۷، در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی اثرات متغیرهای خاص بانکی و کلان اقتصادی بر سودآوری بانک‌ها» به بررسی اثرات متغیرهای خاص بانکی و کلان اقتصادی بر سودآوری بانک‌ها پرداخته و دریافتند که رشد اقتصادی بر سودآوری نظام بانکی اثر مثبت و معناداری دارد. همچنین رابطه معناداری بین معوقات بانکی و تسهیلات اعطایی وجود دارد. این مطالعه همچنین با آزمون علیت گرانجر، وجود رابطه یک‌طرفه مثبت بین تسهیلات اعطایی بانک‌های مورد مطالعه و میزان پس‌انداز را تأیید کرده است.

رفیعی و همکاران (۱۳۹۸) با به کارگیری مدل تعادل عمومی پویای تصادفی (DSGE) و در نظر گرفتن پنج بخش اقتصادی خانوار، کارآفرین، بانک واسط، توزیع‌کنندگان، دولت در دهه ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰ واکنش بانک‌ها در صورت بروز شوک‌های پولی را مورد بررسی قرار دادند. نتایج آنها نشان می‌دهد که با بروز یک شوک مثبت روی نرخ سود به علت کاهش تقاضا برای وام و میزان پول وام داده شده، نرخ وام‌دهی و در نتیجه سود بانک‌ها کاهش می‌یابد و بر اثر شوک مثبت نفتی، حجم نقدینگی افزایش یافته که در این صورت نرخ وام‌دهی کاهش و میزان سرمایه‌گذاری

افزایش می‌یابد و در نهایت تمایل خانوارها به پس‌انداز کاهش می‌یابد که برآیند کاهش نرخ وام‌دهی و کاهش سپرده‌گذاری، موجب کاهش سوددهی بانک‌ها می‌شود.

عبدی و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی اثرات نامتقارن متغیرهای اقتصادی بر سودآوری بانکها در ایران در دوره ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۶ پرداختند و با استفاده از رویکرد مدل غیرخطی تغییر رژیم مارکوف به این نتیجه رسیدند که متغیرهای نرخ بهره اوراق مشارکت، شاخص تمرکز صنعت، نسبت هزینه به درآمد، نسبت وام‌های معوق به کل وامها، حقوق صاحبان سهام به کل داراییها، اثر منفی و معنی‌داری بر سودآوری داشته و متغیرهای نسبت وام به کل داراییها، جمع دارایی‌ها، سپرده مشتریان به کل بدهی‌ها، تنوع درآمدی، نرخ تورم، نرخ رشد اقتصادی اثر مثبت و معنی‌داری بر سودآوری بانک ملی داشته است.

نظریان و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با نام «بررسی اثر چرخه‌های اقتصادی بر عملکرد بانک‌ها در ایران مطالعه موردی بانک ملی ایران» بر اساس مدل داده‌های تابلویی پویای GMM به ارزیابی تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی بر سودآوری بانک ملی ایران در سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۳ پرداخته و دریافته است که ارتباط معناداری بین نوسانات سیکل‌های تجاری و سودآوری بانک ملی ایران وجود دارد و در این راستا بانک ملی ایران علاوه بر کوچک‌سازی سازمان خود در جهت کسب سود بیشتر باید در دوران رکود سرمایه‌گذاری و کیفیت دارایی را مد نظر قرار داده و در دوران رونق وضعیت نقدینگی خود را بهبود بخشد تا با ریسک نقدینگی روبرو نشود.

جیگر و کورولوا^۱ (۲۰۲۳) با بکارگیری مدل رگرسیون داده‌های تابلویی به بررسی عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر سودآوری ۱۶ بانک تجاری چین در دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۸ پرداخته و دریافته‌اند که عواملی همچون اندازه، کفایت سرمایه، کیفیت اعتبار، و کارایی عملیاتی از بین عوامل درونی و تولید ناخالص داخلی و تورم از بین عوامل بیرونی، تأثیر قابل توجهی بر سودآوری بانک‌ها دارند.

فوادی^۲ و همکاران (۲۰۲۲) با بکارگیری روش خود رگرسیون برداری (VAR) و با استفاده از داده‌های بانک‌های اسلامی اندونزی در دوره ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹ به بررسی اثر تورم، نرخ بهره بانکی و نرخ ارز بر سودآوری بانک‌ها پرداخته و دریافته‌اند که تورم اثر ناچیزی بر سودآوری بانک‌ها دارد اما نرخ بهره بانکی اثر مثبت معنی‌دار داشته است. نرخ ارز نیز در کوتاه مدت و بلندمدت بر سودآوری بانک‌ها تأثیرگذار بوده است.

ایسایاس^۳ (۲۰۲۲) با بکارگیری روش داده‌های تابلویی پویای GMM و با استفاده از آمار ۱۴ بانک اتیوپی در دوره زمانی ۲۰۰۸-۲۰۱۹ به بررسی عوامل اساسی درونی و بیرونی مؤثر بر سودآوری بانک‌ها پرداخته و به این نتیجه رسیدند که اندازه شرکت، نسبت نقدینگی، دارایی‌های مشهود، کفایت سرمایه، اهرم و نرخ رشد تولید ناخالص داخلی واقعی بر سودآوری اثر مثبت و معنی‌داری دارند، در حالی که سن شرکت و نرخ تورم اثر منفی بر سودآوری دارند.

¹ Jigger and Koroleva

² Fuadi

³ Isayas

عباس و همکاران (۲۰۲۱) به بررسی نقش رشد اقتصادی در تأثیرگذاری بر رابطه بین سرمایه، نقدینگی و سودآوری بانک‌ها پرداختند. آنها با استفاده از داده‌های سالانه بانک‌های تجاری آسیا در دوره ۲۰۱۹-۲۰۱۱ و با بکارگیری روش حداقل مربعات دو مرحله‌ای دریافتند که قدرت رابطه متقابل بین سرمایه، نقدینگی و سودآوری بانک‌ها با رشد اقتصادی مرتبط است. نتایج آنها همچنین نشان می‌دهد که تامین مالی بازار، نسبت وام، ریسک اعتباری، اندازه بانک و کارایی بانک شاخص‌های مهمی در تأثیرگذاری بر نقدینگی، سودآوری و سرمایه بانک‌ها در اقتصادهای نوظهور آسیایی هستند.

بابازیز^۱ و همکاران (۲۰۲۰) با استفاده از داده‌های بانک‌های تجاری ثبت شده در دوره ۲۰۱۸-۲۰۱۰ در اوگاندا به دنبال بررسی تأثیر سیاست پولی بر سودآوری بانک‌ها بوده‌اند. این مطالعه با استفاده از روش GMM دریافت که سیاست پولی از طریق پیوند آن با نرخ وام‌دهی، اثر علی قابل‌توجهی بر بازده دارایی‌ها دارد. علاوه بر این، افزایش تورم اثر علی منفی و قابل‌توجهی بر سودآوری بانک‌ها دارد و همچنین بازده دارایی‌های دوره قبل نیز اثر قابل‌توجهی از خود نشان داده‌اند.

ویجایانتی و ماردیانان^۲ (۲۰۲۰) با استفاده از داده‌های سالهای ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۸ مربوط به ۹۶ بانک تجاری اندونزی و با به کارگیری مدل‌سازی معادلات ساختاری (SEM) به بررسی تأثیر رشد وام بر سودآوری بانک‌ها پرداختند. نتایج آنها نشان می‌دهد که رشد وام بر سودآوری بانک تأثیر مثبت معنادار دارد.

القاسم^۳ (۲۰۱۷) با استفاده از داده‌های یک نمونه شامل شش بانک وام‌دهنده بزرگ قطر در دوره ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۵ به بررسی عوامل تعیین‌کننده سودآوری بانک‌ها پرداخته و دریافتند که تغییرات متغیر مستقل نسبت کل سرمایه به طور مثبت و معنی‌داری بر تغییرات تبیین‌شده عملکرد بانک‌های قطر تأثیر می‌گذارد، در حالی که تغییر در نسبت هزینه به درآمد، به طور منفی و قابل‌توجهی بر تغییرات تأثیر می‌گذارد. در عین حال، تغییرات در وام غیرجاری (NPL) و تغییر در نسبت وام به دارایی‌ها به طور معنی‌داری و منفی بر عملکرد بانک‌ها تأثیر می‌گذارد.

ژولفسکی^۴ (۲۰۱۷) به بررسی تأثیر نسبت وام‌های غیرجاری بر شاخص‌های سودآوری در سیستم بانکی جمهوری مقدونیه برای دوره ۲۰۱۵-۲۰۰۷ پرداخته است. این مطالعه به تحلیل همبستگی و رگرسیون بین نسبت وام‌های غیرجاری واحدهای غیرمالی و شاخص‌های سودآوری (نرخ بازده دارایی‌ها و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام) و همچنین فاصله بین نرخ سود وام‌ها و سپرده‌ها می‌پردازد و بیان می‌کند که همبستگی منفی نسبتاً بالایی بین نسبت وام‌های غیرجاری و نرخ بازده حقوق صاحبان سهام و بازده دارایی‌ها وجود دارد. تحلیل رگرسیون همچنین نشان می‌دهد که افزایش نسبت وام‌های غیرجاری با کاهش سودآوری بانک‌ها مرتبط است. همچنین، تجزیه و تحلیل آماری مؤید آن است که وضعیت سودآوری بخش حقیقی یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر حرکت و سطح وام‌های غیرجاری است.

¹ Mbabazize

² Wijayanti and Mardiana

³ El-Kassem

⁴ Jolevski

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های پژوهش حاضر، بصورت زیر تدوین گردیده است:

- (۱) سیاست پولی انبساطی تأثیر مثبت معنی‌دار بر سودآوری بانک‌ها دارد.
- (۲) میزان وام‌دهی بانک‌ها تأثیر مثبت معنی‌داری بر سودآوری بانک‌ها دارد.
- (۳) مطالبات معوق بانک‌ها تأثیر منفی معنی‌داری بر سودآوری بانک‌ها دارد.
- (۴) رشد اقتصادی اثر مثبت مستقیم بر سودآوری بانک‌ها دارد.
- (۵) رشد اقتصادی اثر مثبت غیرمستقیم بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها دارد.
- (۶) نرخ تورم تأثیر معنی‌داری بر سودآوری بانک‌ها دارد.

روش‌شناسی تحقیق

هدف مطالعه حاضر تبیین مدلی برای بررسی تأثیر عوامل مختلف بر سودآوری بانکی استان‌ها با استفاده از رویکرد داده‌های پانلی گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) در دوره ۱۳۸۵-۱۳۹۷ می‌باشد. اطلاعات مربوط به متغیرهای استان‌های ایران، از مرکز آمار ایران و سالنامه‌های آماری استان‌ها و اطلاعاتی همچون سیاست پولی که مربوط به کل کشور بوده‌اند از پایگاه داده‌های بانک مرکزی جمع‌آوری گردیده‌اند.

اگر داده پانلی در زمان t وابسته به زمان قبلی هم باشد، با یک مدل داده پانلی به صورت پویا مواجه شده‌ایم. برای برآورد مدل داده‌های تابلویی پویا، مدل گشتاورهای تعمیم یافته^۱ (GMM) کاربرد بسیاری دارد. این روش یکی از تکنیک‌های اقتصادسنجی است که هم در برآورد مقطعی و هم در برآورد داده‌های پانل مورد استفاده قرار گرفت، زیرا بسیار انعطاف‌پذیر بوده و تنها به فروض ضعیفی نیاز دارد. این برآوردگر بر اساس مدل‌های پانل پویا بوده و در معادلاتی استفاده می‌شود که در آن تخمین اثرات غیرقابل مشاهده خاص برای هر دوره و وجود تأخیر متغیر وابسته بین متغیرهای توضیحی یک مشکل اساسی است (بارو و لی^۲، ۱۹۹۶). در این الگو وقفه متغیر وابسته به صورت متغیر مستقل در سمت راست معادله ظاهر می‌شود. بدین ترتیب امکان پارامتربندی مجدد مدل به روش داده‌های تلفیقی پویا به وجود می‌آید و کشش‌های کوتاه مدت امکان‌پذیر می‌گردد. در ادبیات نظری و تجربی، از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته در حل مسائل مربوط به خود همبستگی و ناهمگنی استفاده می‌شود. در حالت کلی، روش پانل ایستا دارای مشکلاتی در زمینه همبستگی سریال، ناهمگنی واریانس و چولگی برای برخی از متغیرهای توضیحی است. برآوردگر سیستم GMM حل مسائل مربوط به این پدیده‌ها را برای برخی از متغیرها ممکن می‌سازد.

برای بیان جبری روش گشتاور تعمیم یافته، از معادله (۱) استفاده می‌شود:

$$Y_{it} = \alpha Y_{it-1} + \beta' X_{it} + \mu_i + \phi_t + \varepsilon_{it} \quad \text{معادله (۱)}$$

^۱ Generalized Method of Moments

^۲ - Barro and Lee

در این رابطه، Y_{it} متغیر وابسته، X_{it} بردار متغیرهای توضیحی، μ_i بیانگر بیانگر اثرات انفرادی یا ثابت مقطع‌ها، ϕ اثرات ثابت زمان، ε جمله اخلال، و i و t به ترتیب نشانگر مقطع و دوره زمانی می‌باشد. شایان ذکر است که مدل نظری مورد استفاده در این مطالعه الگوی تعدیل یافته‌ای از مبانی نظری پن و پن (۲۰۱۴) و بورک (۱۹۸۶) و تلفیق آن با نظریه میلر و نولاس (۱۹۹۷) می‌باشد. بر این اساس و با توجه به اهمیت برجسته برخی متغیرها در ایران بر اساس مطالعات داخلی مذکور در فصل دوم، می‌توان مدل سودآوری بانک‌ها را به صورت معادله (۲) تدوین و تصریح نمود:

$$Y_{it} = f(R_{it}, C_{it}, D_{it}, INF_{it}, CY_{it}) \quad \text{معادله (۲)}$$

که در آن Y_{it} نشان‌گر سودآوری بانک‌ها، R_{it} نشان‌دهنده شاخص سیاست پولی (حجم نقدینگی)، C_{it} نشان‌دهنده میزان وام‌دهی، D_{it} نشان‌دهنده میزان مطالبات معوق و INF_{it} نشان‌دهنده نرخ تورم می‌باشد. CY_{it} نیز به مفهوم رشد اقتصادی در استان i و سال t است. به منظور تخمین مدل، فرم خطی شده آن را با گنجانیدن مقدار وقفه متغیر وابسته، به صورت معادله (۳) در نظر می‌گیریم:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 R_{it} + \beta_2 C_{it} + \beta_3 D_{it} + \beta_4 INF_{it} + \beta_5 CY_{it} + \beta_6 Y_{t-1} + \varepsilon_{it} \quad \text{معادله (۳)}$$

علاوه بر این بر اساس آنچه گفته شد، می‌توان ادوار تجاری را به عنوان عاملی مؤثر بر میزان رابطه سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها در نظر گرفت. در این صورت فرم مدل پیشنهادی به صورت معادله (۴) خواهد بود.

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 R_{it} + \beta_2 C_{it} + \beta_3 D_{it} + \beta_4 INF_{it} + \beta_5 R_{it} CY_{it} + \beta_6 Y_{t-1} + \varepsilon_{it} \quad \text{معادله (۴)}$$

یافته‌ها

برای تحلیل مدل‌های رگرسیونی، فروض مربوط به روش مورد استفاده (GMM) باید برقرار باشند. یکی از فرض‌های موجود، عدم خودهمبستگی بین جملات خطای مدل و متغیرهای ابزاری است. در صورت وجود همبستگی بین جملات خطا و متغیرهای ابزاری، برآوردگرهای مدل رگرسیونی دارای حداقل واریانس نبوده و در نتیجه کارایی لازم را نخواهند داشت و تحلیل مدل رگرسیونی و استنباط آماری، قابل اعتماد نخواهد بود. برای تأیید اعتبار متغیرهای ابزاری در روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، از آزمون سارگان^۱ استفاده می‌شود. نتایج آزمون سارگان، در جدول (۱) نشان داده است. با توجه به عدم رد فرضیه صفر، می‌توان گفت که اعتبار متغیرهای ابزاری مورد تأیید است.

¹ Sargan

جدول ۱- نتیجه آزمون سارگان

P-Value	Chi2
۰/۰۷	۲۹/۹۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

یکی دیگر از آزمون‌های تشخیصی مربوط به روش GMM، آزمون خودهمبستگی آرانو-باند^۱ (۱۹۹۱) می‌باشد. آزمون آرانو-باند این فرضیه را که جملات پسماند برای رگرسیون‌های تخمینی دارای همبستگی هستند بررسی می‌کند. نتایج این آزمون در جدول (۲) نشان داده شده است. مشاهده می‌گردد که فرضیه صفر مبنی بر عدم همبستگی سریالی پسماندها در هیچ کدام از دو مدل رد نمی‌شود. بنابراین مدل پویای تخمین زده شده، معتبر است.

جدول ۲- نتیجه آزمون آرانو-باند

مرحله	آماره Z	P-Value
۱	-۱/۰۱۹۳	۰/۳۰۸۱
۲	۰/۹۲۳۳	۰/۳۵۵۸

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بعد از انجام آزمون‌های تشخیصی مربوطه، گزارش و تجزیه و تحلیل نتایج مربوط به تخمین مدل پویا به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) انجام می‌گیرد. نتایج مذکور برای مدل در جدول (۳) گزارش شده است.

جدول ۳- نتایج تخمین معادله (۳) به روش GMM

متغیر	ضریب	z	P-Value
سودآوری بانک‌ها در دوره قبل (وقفه متغیر وابسته)	۰/۲۳۸۶	۱۳۱۴/۴۶	۰/۰۰۰
سیاست پولی (حجم نقدینگی)	۰/۰۰۳۳	۲۵۳/۵۱	۰/۰۰۰
رشد اقتصادی	۰/۰۱۳۳	۵۳/۹۷	۰/۰۰۰
نرخ تورم	-۰/۰۰۵۸	-۴۱/۹۸	۰/۰۰۰
مطالبات معوق	-۰/۰۰۰۲۶	-۲/۹۰	۰/۰۰۴
وام و تسهیلات	۰/۰۰۰۰۰۰۲	-۱۳۹۲/۳۷	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهشگر

^۱ Arellano and Bond

با توجه به جدول (۳) مشاهده می‌شود که همه ضرایب مربوط به متغیرهای مستقل در این مدل، معنی‌دار می‌باشند. اما ضریب متغیر مربوط به حجم تسهیلات اعطایی بسیار ناچیز و قابل صرف نظر است. مشاهده می‌گردد که سودآوری بانک‌ها رابطه مثبت و معنی‌داری با عملکرد بانک‌ها در دوره قبل دارند. این بدان معنی است که بالا بودن سودآوری در یک دوره باعث بالا بودن آن در دوره بعد نیز می‌شود. به علاوه، متغیرهای رشد اقتصادی و سیاست پولی نیز رابطه مثبت و معنی‌داری با سودآوری بانک‌ها داشته‌اند. وجود رابطه مثبت بین رشد اقتصادی و سودآوری بانکی با نتایج بسیاری از مطالعات پیشین از جمله پن و پن (۲۰۱۴)، آنا و همکاران (۲۰۱۵)، تامسچیک (۲۰۱۵)، و دولو و همکاران (۱۳۹۶) سازگار می‌باشد. رابطه مثبت سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها نیز منطبق بر نتایج بسیاری از مطالعات خارجی و داخلی پیشین از جمله رفیعی و همکاران (۱۳۹۸)، سپه‌تنگ و همکاران (۲۰۲۲)، و بابازیز و همکاران (۲۰۲۰) می‌باشد. تأثیر مثبت و معنی‌دار رشد اقتصادی و سیاست پولی به ترتیب فرضیه چهارم و فرضیه اول را تأیید می‌کنند.

اما در مقابل، متغیرهای نرخ تورم و مطالبات معوق رابطه معکوس و معنی‌داری با متغیر وابسته دارند. یعنی سودآوری بانک‌ها در نرخ تورم بالاتر، کاهش می‌یابد. بسیاری از مطالعات پیشین همچون فرانسیز (۲۰۱۳)، پن و پن (۲۰۱۴)، و الجعفری و الجامی (۲۰۱۴) نتیجه مذکور را تأیید نموده‌اند. همچنین بالا بودن مطالبات معوق نیز طبق انتظار، باعث کاهش سودآوری می‌شود. تأثیر منفی مطالبات معوق نیز بر اساس مطالعاتی از قبیل میلر و نولاس (۱۹۹۷) و سینق^۱ و همکاران (۲۰۲۱) مورد تأیید ادبیات پیشین می‌باشد. رابطه منفی و معنی‌دار بین مطالبات معوق و سودآوری بانک‌ها فرضیه سوم را تأیید می‌کند و رابطه معنی‌دار بین نرخ تورم و سودآوری تأییدکننده فرضیه ششم است.

علت ناچیز بودن رابطه بین میزان تسهیلات و سودآوری بانکی را می‌توان به این واقعیت نسبت داد که امروزه بانک‌ها به جای توجه کافی به ریسک اعتباری و کاهش نسبت مطالبات مشکوک‌الوصول، بر میزان تسهیلات اعطایی متمرکز می‌شوند. تا جایی که مطالبات معوق در نظام بانکی ایران تقریباً ۴ برابر استانداردهای بین‌المللی می‌باشد. همچنین بر اساس آمار بانک مرکزی، نسبت مطالبات معوق به کل تسهیلات اعطا شده به حدود ۲۰ درصد رسیده است. علت افزایش مطالبات معوق می‌تواند شرایط تورم رکودی حاکم بر کشور، تحریم‌های بین‌المللی و افزایش نرخ ارز باشد. بنابراین می‌توان گفت که هزینه‌های ناشی از مطالبات معوق و وام‌های غیرجاری تا حد زیادی سود ناشی از پرداخت تسهیلات و وام‌های جاری را خنثی کرده است. در حالت کلی معنی‌دار بودن رابطه تسهیلات و سودآوری می‌تواند تأییدی بر فرضیه دوم باشد، اما به دلیل کوچک بودن ضریب تأثیر، این فرضیه بطور قوی تأیید نمی‌گردد.

مرحله نهایی این مطالعه به بررسی نتایج مربوط به اثر انتقالی رشد اقتصادی بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها (فرضیه پنجم) می‌باشد. سایر ضرایب در این تخمین مشابه تخمین معادله (۳) بوده است. نتیجه مرتبط با اثر انتقالی رشد اقتصادی در این تخمین در جدول (۴) گزارش شده است. با بررسی این نتایج مشاهده

¹ Singh

می‌شود که، رشد اقتصادی تأثیر معنی‌داری بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها دارد. بدین معنی که در شرایط رشد بالای اقتصادی، اعمال سیاست پولی انبساطی (انقباضی) باعث افزایش (کاهش) بیشتر سودآوری بانک‌ها می‌شود. در حالی که این تأثیر در شرایط رکود، کمتر است. این نتیجه منطبق با مطالعات پیشین از قبیل آنا و همکاران (۲۰۱۵)، تامسچیک (۲۰۱۵) و دولو و همکاران (۱۳۹۶) می‌باشد که به تأثیر مستقیم و معنی‌دار ادوار تجاری بر رابطه عوامل مؤثر و عملکرد بانک‌ها اشاره کرده‌اند. بنابراین فرضیه پنجم مطالعه حاضر نیز تأیید می‌گردد.

جدول ۴- نتایج تخمین مدل اثر ادوار تجاری

متغیر	ضریب	z	P-Value
حاصلضرب متغیرهای سیاست پولی و ادوار تجاری	۰/۰۹۰۷	۲/۶۸	۰/۰۰۷

منبع: یافته‌های پژوهشگر

بحث و نتیجه‌گیری

بخش پولی و مالی یکی از حوزه‌های مهم و تأثیرگذار در رشد و توسعه اقتصادی هر کشور به شمار می‌رود. یکی از مهم‌ترین مؤسسه‌هایی که نقش حیاتی در تعیین وضعیت بخش مالی هر کشور دارد، صنعت بانکداری می‌باشد. چرا که بانک‌ها واسطه‌های مالی هستند که با جمع‌آوری پس‌اندازهای ناچیز و پراکنده و انتقال آن‌ها به بخش تولید با اهداف بزرگ، به توسعه همه بخش‌های اقتصادی مردم کمک می‌کنند. نقش بانک‌ها در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران مهم‌تر است، چرا که در این کشور دریافت وام، مهمترین منبع تأمین مالی برای کسب و کارها محسوب می‌شود. در این میان، سودآوری بانک‌ها یکی از متغیرهای مهم و شناخته شده برای ارزیابی عملکرد بانک‌ها می‌باشد. بنابراین با توجه به اهمیت مطالعه سودآوری بانک‌ها در ایران هدف اساس مطالعه حاضر بررسی عوامل مؤثر بر سوددهی بانکی در استان‌های ایران در دوره ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۷ با به کارگیری روش GMM بوده است. نتایج تخمین مدل مذکور نشان می‌دهند که سودآوری دوره قبل، سیاست پولی و رشد اقتصادی اثر مثبت و مطالبات معوق و نرخ تورم اثر منفی بر سودآوری بانک‌ها دارد. همچنین رشد اقتصادی اثر انتقالی معنی‌داری بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانکی دارد. علاوه بر این، اثر تسهیلات بر سودآوری بانک‌ها معنی‌دار اما بسیار ناچیز بوده است که علت آن را می‌توان این‌گونه توضیح داد که از آنجایی که بانک‌ها در اعطای تسهیلات خود به ریسک اعتباری توجه کافی نداشته‌اند، افزایش تسهیلات توأم با افزایش بی‌رویه مطالبات مشکوک‌الوصول و معوق شده و باعث خنثی شدن اثرات سودآوری تسهیلات اعطایی گردیده است. با توجه به نتایج مطالعه حاضر فرضیه اول (رابطه مثبت و معنی‌دار بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها)، سوم (رابطه منفی و معنی‌دار بین مطالبات معوق و سودآوری بانک‌ها)، چهارم (رابطه مثبت و معنی‌دار بین رشد اقتصادی و سودآوری بانک‌ها)، پنجم (اثر مثبت و معنی‌دار رشد اقتصادی بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها) و ششم (رابطه معنی‌دار بین نرخ

تورم و سودآوری بانک‌ها) تحقیق تأیید می‌گردند، اما فرضیه دوم (رابطه مثبت و معنی‌دار بین تسهیلات و سودآوری بانک‌ها) اگر چه از لحاظ آمار مورد تأیید است، به دلیل کوچک بودن ضریب، بطور قوی تأیید نمی‌شود. بر اساس نتایج این مطالعه پیشنهادات سیاستی زیر ارائه می‌گردد:

- ✓ با توجه به رابطه معکوس نرخ تورم و سودآوری بانکی استان‌ها، به سیاست‌گزاران کلان اقتصادی پیشنهاد می‌شود به دنبال راهکارهای جدی برای کاهش نرخ تورم در راستای عدم فروپاشی نظام بانکی باشند.
- ✓ با توجه به رابطه مثبت رشد اقتصادی و سودآوری بانکی استان‌ها، پیشنهاد می‌شود تا سیاست‌گزاران حوزه اقتصاد کلان راهکارهایی برای افزایش رشد اقتصادی در راستای بهبود وضعیت سیستم بانکداری کشور ارائه دهند.
- ✓ با توجه به تأثیر معنی‌دار مطالبات معوق و تأثیر ناچیز حجم تسهیلات، پیشنهاد می‌شود بانک‌ها به جای افزایش تسهیلات در راستای بهبود سودآوری خود، به بررسی دقیق‌تر وضعیت اعتباری وام‌گیرندگان و در نتیجه کاهش ریسک اعتباری و کاهش مطالبات معوق و هزینه‌های ناشی از آن بپردازند.
- ✓ با توجه به اثر معنی‌دار رشد اقتصادی بر رابطه بین سیاست پولی و سودآوری بانک‌ها، به سیاست‌گزاران پیشنهاد می‌شود که در اتخاذ سیاست‌های خود علاوه بر کانال مستقیم اثر سیاست پولی بر عملکرد بانکی، کانال غیر مستقیم را نیز در نظر بگیرند و تصمیمات نهایی خود را با توجه به شرایط رکود یا رونق اقتصادی بگیرند.

فهرست منابع

- احمدی، علی، علی احمدی جشفقانی، حسین، و ابوالحسنی هستیانی، اصغر (۱۳۹۵). تأثیر ریسک اعتباری بر عملکرد نظام بانکی ایران: مطالعه بین بانکی با رویکرد PANEL VAR. اقتصاد مالی، سال ۱۰، شماره ۳۴، صص ۱۵۲-۱۳۱.
- چودری، انیس، و حسین، اختر (۱۳۸۲). سیاست‌های پولی و مالی در کشورهای در حال توسعه (رشد و چود ثبات). ترجمه: محمد آسیایی و مسعود باباخانی، چاپ اول، پژوهشکده امور اقتصادی.
- حسین‌زاده، هدایت و جامی، مهدی (۱۴۰۱). بررسی آثار وصول مطالبات معوق بر سوددهی بانک ملی. پژوهشنامه مدیریت و مهندسی صنایع، سال چهارم، شماره ۱۰، صص ۸۷-۱۰۴.
- خادمی، سیدرضا، فلیجی، نعمت، دالمن‌پور، محمد، و نقی‌لو، احمد (۱۳۹۹). بررسی اثرات متغیرهای خاص بانکی و کلان اقتصادی بر سودآوری بانک‌ها (مقایسه مکاتب نئوکلاسیک و پست کینزین). اقتصاد مالی، دوره ۱۴، شماره ۵۳، صص ۲۵۲-۲۱۳.
- دولو، مریم، بسطامی، فاطمه، و طهرانی، محمدحسین (۱۳۹۶). مدیریت سرمایه در گردش و سودآوری در ادوار تجاری. اقتصادی پولی، مالی (دانش و توسعه)، دوره ۲۴، شماره ۱۴، صص ۲۰۴-۱۸۱.

رجائی باغ سیائی، محمد، و صفئی ایلخچی، مهدی (۱۴۰۰). تأثیر متغیرهای کلان اقتصادی و صکوک بر سودآوری بانک‌های ایران. جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اقتصاد اسلامی، دوره ۱۸، شماره ۳۶، صص ۱۲۵-۱۰۹.

رحمانی، زهرا، محمد پورزرنندی، محمد ابراهیم، و کرامتی، محمدعلی (۱۴۰۲). تبیین اثرات زیان پرداخت وام و هزینه سپرده بر رشد سودآوری بانک. دانش سرمایه‌گذاری، دوره ۱۲، شماره ۴۸، صص ۳۲۸-۳۱۱.

رحمانی، شاپور، ایرانزاده، سلیمان، علوی متین، یعقوب (۱۴۰۰). تدوین الگوی عوامل مؤثر بر سودآوری صنعت بانکداری بر اساس مدل‌سازی ساختاری-تفسیری (مطالعه موردی: بانک تجارت استان آذربایجان شرقی). پژوهش‌های مدیریت راهبردی، سال ۲۷، شماره ۸۳، صص ۳۹-۱۳.

رحیمی، زکیه، و هراتی، جواد (۱۳۹۹). تأثیر نرخ سود بین بانکی و شیب منحنی عایدی بر سودآوری بانکهای منتخب در ایران. اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره ۳۲، صص. ۲۴۴-۲۱۱.

رفیعی، ثریا، امامی، کریم، و غفاری، فرهاد (۱۳۹۸). تأثیر سیاست‌های پولی بر عملکرد بانک‌ها با استفاده از مدل تعادل عمومی پویای تصادفی (DSGE). پژوهشنامه اقتصادی، سال نوزدهم، شماره ۷۲، صص ۳۶-۱.

شاهرضا، علیرضا، فغانی ماکرانی، خسرو، و فاضلی، نقی (۱۴۰۱). رتبه‌بندی عوامل حسابداری و محیطی مؤثر بر سودآوری بانک‌های تجاری. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، دوره ۱۴، شماره ۴، پیاپی ۵۶، صص ۱۱۴-۸۹.

عبدی، داود، مرادی، مهدی، و تکیه، لورنس انویه (۱۳۹۸). بررسی اثرات نامتقارن متغیرهای اقتصادی بر سودآوری بانکها بر اساس الگوی بانکداری جامع (مورد مطالعه: بانک ملی ایران). نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال ششم، شماره ۴، صص ۲۱۶-۱۹۱.

قربانی، فهمیده، دین‌محمدی، مصطفی، و جباری، امیر (۱۳۹۷). بررسی تأثیر ادوار تجاری بر سوددهی بانک‌های دولتی و خصوصی در ایران (طی دوره ۱۳۹۶-۱۳۸۴). بررسی مسائل اقتصاد ایران، سال پنجم، شماره ۲، صص ۷۸-۵۳.

محمدزاده، اعظم (۱۳۹۶). اثر سیاست پولی بر عملکرد شرکت‌های بورسی با استفاده از شاخص پیوتروسکی و با استفاده از روش GMM پانل دیتای پویا. مهندسی مالی و مدیریت اوراق بهادار، شماره ۳۴، صص ۲۳۲-۲۱۵.

مهران پور، محمدرضا، نادری نورعینی، محمدمهدی، اینالو، غفت، و اشعری، الهام (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر سودآوری بانک‌ها. مطالعات تجربی حسابداری مالی، سال ۱۴، شماره ۵۴، صص ۱۳۴-۱۱۳.

نظریان، رافیک، محرابیان، آزاده، و مرادی، برژانگ (۱۳۹۶). بررسی اثر چرخه‌های اقتصادی بر عملکرد بانک‌ها در ایران مطالعه موردی بانک ملی ایران (۱۳۹۳-۱۳۶۸). اقتصاد مالی، سال ۱۱، شماره ۴۰، صص ۱۳۸-۱۱۷.

نیلی، فرهاد و محمودزاده، امینه (۱۳۹۳). مطالبات غیرجاری یا دارایی‌های مسموم بانک‌ها. پژوهشکده پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۹۳۰۲۵.

- Abbas, F., Ali, Sh., and Ahmad, M. (2021). Does Economic Growth Affect the Relationship Between Banks' Capital, Liquidity and Profitability: Empirical Evidence from Emerging Economies. *Journal of Economic and Administrative Sciences*, ISSN: 1026-4116.
- Adeusi, S. O., Kolapo, F. T., and Aluko, A. O. (2014). Determinants of Commercial Banks' Profitability: Panel Evidence from Nigeria. *International Journal of Economics, Commerce and Management*, Vol. II, Issue 12.
- Al-Jafari, M. Kh., and Alchami, M. (2014) Determinants of Bank Profitability: Evidence from Syria. *Journal of Applied Finance & Banking*, Volume 4, Number. 1, pp. 17-45.
- Aminu, A. B. (2013). The Determinants of Banks' Profitability in Nigeria. Institute of Graduate Studies and Research, Eastern Mediterranean University, North Cyprus.
- Antonio. T. P. (2013). What Determines the Profitability of Banks? Evidence from Spain. *Accounting and Finance*, Vol. 53, pp. 561 – 586.
- Arellano, M., and Bond, S. (1991). Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies*, 97, pp. 58-277.
- Barro, R. J., and Lee, J. W. (1996). International Measures of Schooling Years and Schooling Quality. *American Economic Review*, Vol. 86 (2), pp. 218–223.
- Bourke, P. (1989). Concentration and other Determinants of Bank Profitability in Europe. *Journal of Banking and Finance*, pp. 65-80.
- Çollaku, B., and Aliu, M. (2021). Impact of Non-Performing Loans on Bank's Profitability: Empirical Evidence from Commercial Banks in Kosovo. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, Vol. 7 (3), pp. 226-242.
- El-Kassem, R. Ch. (2017). Determinants of Bank's Profitability: Panle Data from Qatar. *Open Journal of Accounting*, 6, 103, pp. 103-111.
- Francis, M. E. (2013). Determinants of Commercial Bank Profitability in Sub-Saharan Africa. *International Journal of Economics and Finance*; Vol. 5, No. 9, pp. 134-147.
- Fuadi, Saparuddin, and Sugianto (2022). The Effect of Inflation, BI Rate and Exchange Rate on Profitability in Sharia Banking in Indonesia Period of 2009-2019. *International Journal of Educational Review, Law and Social Sciences*, Vol. 2, Issue 1.
- Isayas, Y. N. (2022). Determinants of Banks' Profitability: Empirical Evidence from Banks in Ethiopia. *Financial Economics*, 10: 2031433, <https://doi.org/10.1080/23322039.2022.2031433>
- Jigger, Sh., and Koroleva, E. (2023). The Determinants of Profitability in the City Commercial Banks: Case of China. *Risks*, 11, 53. <https://doi.org/10.3390/risks11030053>.
- Jolevski, L. (2017). Non-performing loans and profitability indicators: The case of the Republic of Macedonia. *Journal of Contemporary Economic and Business Issues*, Volume 4, Issue 2, pp. 5-20.
- Kaushal, L. and Pathak N. (2011). Monetary Policy and Banking Sector Profitability. *TIJ's Research Journal of Social Science & Management*, Volume:01, Number:05, pp. 109-124.
- Levine, Ross (1997). Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda. *Journal of Eonimics Literature*, Vol. 35, pp. 688-726.
- Mbabazize, R. N., Turyareeba, D., Ainomugisha, P, and Rumanzi P. (2020). Monetary Policy and Profitability of Commercial Banks in Uganda. *Open Journal of Applied Sciences*, 10, pp. 625-653.
- Miller, S. M., & Noulas, A. (1997). Portfolio mix and large bank profitability in the USA. *Applied Economics*, 29, pp. 505–512.
- Pan, Q., and Pan, M. (2014). The Impact of Macro Factors on the Profitability of China's Commercial Banks in the Decade after WTO Accession. *Open Journal of Social Sciences*, 2, pp. 64-69.

- Sihotang, M. K., Hasanah, U., and Hayati, I. (2022). Model of Sharia Bank Profitability Determination Factors by Measuring Internal and External Variables. *Indonesian Interdisciplinary Journal of Sharia Economics*, Vol. 5. No. 1, pp. 235-251.
- Singh, S. K., Basuki, B., and Setiawan, R. (2021). The Effect of Non-Performing Loan on Profitability: Empirical Evidence from Nepalese Commercial Banks. *Journal of Asian Finance, Economics and Business* Volume 8, Number 4, pp. 709–0716.
- Wijayanti, E, Mardiana (2020). Loan Growth and Bank Profitability of Commercial Banks in Indonesia. *Akuntabel*, 17 (1), pp. 38-52.

**Determinants of Banks' Profitability in the Provinces of Iran
with an Emphasis on the Transition Effect of Economic
Growth: GMM Dynamic Panel Data Method**

Fatemeh Saati Chobar¹

Mohammad Mohebi²

Seyyed Yaqoub Zaret Kish³

Ebrahim Negahdari⁴

Receive: : 03/July/2024

Acceptance: 10/ September/2024

Abstract

According to the important role of banking industry in the economic development on one hand, and the importance of bank profitability as a necessity for banks success on the other hand, this study tries to examine the determinants of bank profitability in Iran provinces, emphasizing the transitional effect of economic growth during 1385-1397 applying GMM method. The results show that monetary policy and economic growth have positive effects, and inflation and nonperforming loans have negative effects on banks' profitability. In addition, the effect of economic growth on the relationship between monetary policy and bank profitability is positive. However, the effect of the granted loans is small and ignorable. Accordingly, it is suggested that policymakers increase the economic growth and reduce the inflation, and banks, instead of increasing their loans, check the credit status of the borrowers more closely and thus reduce credit risk.

Keywords: Banking, Bank Profitability, Generalized Moments Method (GMM), Iran Economy.

JEL Classification: G21, C23.E52.

¹ Department of Economics, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran f.saati1362@gmail.com

² Department of Economics, Faculty of Management, Economics and Accounting, Univeity of Hormozgan, Bandar Abbas, Iran (corresponding author). mohebimh@yahoo.com

³ Department of Economics, Research Science Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran drzeraatkish@gmail.com

⁴ Department of Economics, Bandar Abbas Branch, Islamic Azad University, Bandar Abbas, Iranebrahim.negahdari@gmail.com